

УДК 338.58:65.014

Чижишин О.І.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ГРОШОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

MANAGEMENT ASPECTS OF RATIONALIZING THE USE OF FINANCIAL RESOURCES OF THE ENTERPRISE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто і досліджено основні аспекти прогнозування надходження, ефективного планування та управління грошовими ресурсами. Все це пов'язано із забезпеченням виробничо-інвестиційної діяльності підприємства. Розглянуто різні варіанти розвитку подій та їх обґрунтування з метою пошуку оптимального планування, управління та розподілу грошових потоків. У процесі дослідження запропоновано напрями і прийоми раціоналізації грошових ресурсів. Запропоноване сприятиме покращенню фінансової стабільності підприємства в умовах ринку.

Ключові слова: управління, планування, оптимізація, грошові ресурси, підприємство, раціоналізація, ефективність.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены и исследованы основные аспекты прогнозирования поступления, эффективного планирования и управления денежными ресурсами. Все это связано с обеспечением производственно-инвестиционной деятельности предприятия. Рассмотрены различные варианты развития событий и их обоснование с целью поиска оптимального планирования, управления и распределения денежных потоков. В процессе исследования предложены направления и приемы рационализации денежных ресурсов. Предложенное будет способствовать улучшению финансовой стабильности предприятия в условиях рынка.

Ключевые слова: управление, планирование, оптимизация, денежные ресурсы, предприятие, рационализация, эффективность.

ANNOTATION

The article considered the basic aspects of forecasting revenues, effective planning and cash management. It is connected with the provision of production and investment activities of the enterprise. Consider the different scenarios and their rationale with the aim of finding the optimal planning, control and distribution of cash flows. During the study, suggests directions and methods of rationalization of financial resources. Invited to contribute to the improvement of financial stability of enterprise in the market conditions.

Key words: management, planning, optimization, financial resources, enterprise, rationalization, efficiency.

Постановка проблеми. Для стабілізації економіки України і її розвитку в умовах функціонування ринкових відносин необхідне здійснення ефективних заходів щодо нових підходів управління грошовими ресурсами будь-якого підприємства. У зв'язку із зазначеним постає необхідність удосконалення організації та раціоналізації грошових ресурсів підприємства. У процесі управління будь-якими підприємствами використання повної та правдивої інформації про грошовий рух підвищує якість прийняття правильних управлінських рішень,

має позитивний вплив на поточний і майбутній стан господарюючих суб'єктів щодо фінансової діяльності. Роль відповідної інформації про рух грошових ресурсів зумовлюється потребою у наданні користувачам для прийняття рішень повної та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені-економісти, такі як Ю.О. Біндасова, І.М. Вигівська, С.О. Ковшова, Т.В. Литвинчук, О.М. Тридід, Л.М. Шик, А.С. Жердьова, О.М. Губачова, Г.Г. Кірейцев, Н.М. Малюга, Л.В. Нападовська, В.О. Озеран, Е.С. Хендріксен, Г. Шілінглоу, постійно досліджують питання засад і методологічних підходів щодо проблем планування, управління та раціоналізації грошових ресурсів на підприємстві, їх відображення в обліку та звітності, аналізу ефективності їх використання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми полягає у визначенні стратегії та тактики управління грошовими ресурсами, інформація про які має вплив на ефективність підприємницької діяльності.

Мета статті. Одним із найважливіших завдань діяльності господарюючого суб'єкта є визначення кількості грошових ресурсів, які потрібні підприємству, а також пропорції розподілу цих грошей за активами підприємства. У процесі дослідження варто визначити основні аспекти ефективного управління у таких ситуаціях:

– якщо у підприємства буде спостерігатися нестача потрібних засобів у готівковій грошовій формі, то це може спричинити сповільнення процесу виробництва й обороту продукції підприємства, а також може привести до припинення його господарської діяльності, тобто банкрутства;

– якщо ж відбувається надлишкове поповнення грошових коштів, то це відволікає засоби зі сфери виробництва – найбільш реального джерела доходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах постає необхідність адаптації результатів досліджень західних економістів до вітчизняних умов господарювання, роз-

роблення методичних підходів до планування потоків грошових коштів, які базувалися б на нормативно-правовій базі України та були апробовані у практичній діяльності вітчизняних підприємств. Вирішення цієї проблеми досягалося б за допомогою розроблених теоретичних підходів планування потоків грошових коштів підприємства, які визначають актуальність планування, мету, завдання, об'єкт дослідження, види планування потоків грошових коштів, методи та принципи організації цього процесу.

Варто відзначити, що основними чинниками впровадження планування потоків грошових коштів на підприємстві є насамперед недостатність грошових коштів для здійснення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, а також невідповідність надходжень і витрат, ризик втрати платоспроможності.

Зазначимо, що найважливішою ділянкою фінансової діяльності підприємств є планування потоків грошових коштів. Мета цієї діяльності – раціонально пов'язати або синхронізувати наявні грошові кошти для забезпечення фінансової рівноваги підприємства.

Вищенаведене є невід'ємною частиною системи управління грошовими ресурсами підприємства. Виокремимо основні завдання системи управління грошовими ресурсами, такі як:

- організація відповідно налагодженого обліку, який має забезпечувати періодичне складання звітів про стан грошей;

- проведення контролю за наявністю потрібних оборотів грошових коштів різної класифікації;

- регулювання зайвих сум тимчасово вільних грошових коштів та розміщення їх із метою одержання доходу до виникнення потреби в них;

- складання прогнозу грошових ресурсів, основою якого є планування майбутніх надходжень готівки і виплат на різні проміжки часу.

Зазначені перші три складники системи управління грошовими ресурсами відпрацьовані і мають практичне застосування на вітчизняних підприємствах, тоді як прогнозування грошових ресурсів та їх контроль ще не використовуються належним чином і не мають широкого практичного застосування у господарській діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Прогнозування є вагомим резервом підвищення ефективності управління грошовими коштами підприємств та ефективності їх господарювання загалом, тому потребує відповідного впровадження та використання.

Своєчасний та правильний облік грошових коштів на підприємстві є одним із основних завдань, оскільки є окремою функцією управління. У системі управління підприємством виокремлюють такі функції обліку грошових коштів, як:

- 1) функція організації – забезпечує правильну організацію, своєчасне, повне і законне

виконання безготівкових та готівкових розрахункових операцій, а також операцій з еквівалентами грошових коштів;

- 2) функція кількісного відображення та якісної характеристики – передбачає своєчасне і правильне документування операцій з руху грошових коштів та еквівалентів і їхнє відображення на рахунках та у регістрах бухгалтерського обліку, а також якісну оцінку стану забезпеченості підприємства грошовими коштами та їх еквівалентами на підставі кількісних даних;

- 3) контрольна функція – дає можливість недопущення негативних результатів господарської діяльності підприємства, оперативного повсякденного контролю за наявністю та збереженістю грошових коштів, еквівалентів грошових коштів у формі цінних паперів у касі підприємства та інших місцях зберігання тощо;

- 4) інформаційна функція – забезпечує надання інформації керівництву про наявність вільних грошових коштів у касі підприємства та на його рахунках у банку;

- 5) функція забезпечення – спрямована на задоволення усіх потреб підприємства у готівці, правильне і своєчасне здійснення інвентаризації грошових коштів та їх еквівалентів, а також відображення її результатів на рахунках бухгалтерського обліку;

- 6) функція зворотного зв'язку – передбачає отримання даних реального стану грошових коштів та їх еквівалентів і прийняття управлінських рішень;

- 7) функція аналітичної оцінки – забезпечує проведення аналізу наявності та руху грошових коштів та їх еквівалентів за видами, джерелами тощо;

- 8) рекомендаційна функція – дає змогу виявити можливості оптимального вкладення тимчасово вільних грошових коштів як джерела фінансових інвестицій, що приносять прибуток [1, с. 389].

Необхідність оптимізації грошового потоку з метою підвищення результативності діяльності підприємства зумовлена розумінням того, що чистий прибуток не збігається з чистим грошовим потоком. У короткотерміновій перспективі підприємство може вижити, навіть якщо воно не приносить прибутку, маючи достатні готівкові резерви, але воно не може вижити без готівки, навіть якщо працює прибутково.

Основною умовою для стабільного фінансового стану підприємства є надходження грошових коштів, які покривають його поточні зобов'язання. У разі відсутності необхідного обсягу грошових ресурсів підприємство може зіткнутися з фінансовими труднощами. У разі надмірного обсягу грошових ресурсів підприємство понесе відповідні збитки, які будуть пов'язані зі знеціненням грошей внаслідок інфляції. Тому необхідно провести оцінку раціональності управління грошовими ресурсами підприємства та їх аудит.

Так, у процесі проведення аудиту операцій з грошовими коштами можуть бути виявлені суттєві порушення, які треба ліквідувати в подальшому шляхом покращення контролю за розрахунково-касовою дисципліною підприємства. Контроль розрахунково-касової дисципліни – це систематичне спостереження за своєчасною здачею в банківські установи надлишкових касових надходжень і депонованої заробітної плати з метою дотримання встановленої кількості наявних грошових коштів.

Для ведення правильного контролю необхідно здійснювати перевірку касових звітів щоденно, перевіряти оформлення касових ордерів підписом головного бухгалтера. В основі контролю також лежить перевірка своєчасності виписки й оплати рахунків, дотримання строків сплати відповідних видів податків і зборів.

Питання управління грошовими ресурсами супроводжується основною проблемою – їх відсутністю. У цьому разі постає питання щодо залучення кредитних коштів. Необхідність залучення кредитних ресурсів пов'язана з невідповідністю у часі між витратами підприємства на закупівлю товарів і отриманням виручки від продажу.

Для збільшення потоку грошових коштів можна прийняти відповідні управлінські рішення, які позитивно вплинуть на цей процес (таблиця 1) [2, с. 87].

Окрім кредитних грошей досягнути припливу грошових ресурсів можна за допомогою зовнішніх джерел фінансування. До зовнішніх джерел фінансування можна віднести торгові кредити, давальницьку сировину, факторинг, короткострокову оренду тощо.

Відзначимо, що грошові ресурси тісно пов'язані з прибутком і рухом оборотного капіталу. Якщо підприємство виробляє і реалізує рентабельну продукцію, то це є найважливішою передумовою дотримання необхідного рівня потоку грошових коштів.

Варто відзначити, що підприємство може бути прибутковим за даними бухгалтерського обліку і звітності, а насправді мати ускладнення в оплаті своїх поточних зобов'язань. Причиною такої ситуації є особливість відображення інформації у звітності про фінансові результати, яка полягає у використанні методу нарахувань та відповідності доходів і витрат. Інформація про потоки грошових коштів формується

за фактом їхнього руху на рахунках у банку і в касі підприємства. Результатом використання різних методів формування інформації є невідповідність реального потоку грошових коштів і прибутку, відображеного у звітності.

Аналітична оцінка грошових ресурсів підприємства здійснюється із визначенням причин відповідного збільшення або зменшення припливу або відпливу грошових коштів [4, с. 151]. Цей процес можна проводити як за довготривалий, так і за короткотривалий період.

Якщо після аналітичної оцінки спостерігається тенденція скорочення частки грошових коштів у складі оборотних активів підприємства за одночасно зростаючого обсягу його поточних зобов'язань, то це свідчить про те, що підприємство має перші кроки до виникнення фінансових ускладнень. Виходячи із цього, відзначимо, що проведення аналізу співвідношення грошових коштів і найбільш термінових зобов'язань щомісячно може надати точнішу інформацію про стан грошових коштів на відповідному підприємстві.

Достатність грошових ресурсів можна також визначити методом оцінки, в основу якого покладено визначення тривалості періоду обороту грошових ресурсів. Для цього методу характерним є співвідношення:

$$\text{Період обороту} = \frac{\text{середні залишки грошових коштів} \times \text{тривалість періоду}}{\text{оборот грошових коштів за період}}$$

Для розрахунку зазначеного співвідношення використовуються внутрішні облікові дані про величину залишків на початок і кінець періоду на рахунках грошових коштів.

Для оцінки ліквідності підприємства необхідно використовувати прямий метод, оскільки він детально розкриває рух грошових коштів на рахунках. Це, у свою чергу, уможливило оперативні висновки щодо достатності коштів для забезпечення поточних зобов'язань [5, с. 164]. Але варто відзначити, що зазначеному методу притаманний відповідний недолік. Суть цього недоліку полягає у тому, що зазначений метод не розкриває взаємозв'язку між одержаним фінансовим результатом і зміною величини грошових коштів на рахунках підприємства. Тому необхідно застосувати аналіз руху грошових ресурсів непрямим методом.

Таблиця 1

Управлінські рішення у процесі управління грошовими ресурсами на підприємстві

Захід	Збільшення грошових ресурсів	Зменшення грошових ресурсів
Короткотермінові заходи	Продаж або оренда необоротних активів Рационалізація асортименту продукції Реструктуризація дебіторської заборгованості Залучення зовнішніх джерел короткострокового фінансування Розроблення системи знижок для покупців	Скорочення витрат Відстрочка платежів за зобов'язаннями Використання знижок постачальників Перегляд програми інвестицій Податкове планування Вексельні розрахунки і взаємозалік
Довготермінові заходи	Додаткова емісія акцій та облігацій Реструктуризація підприємства Пошук стратегічних партнерів	Довгострокові контракти, що передбачають знижки або відстрочки платежів Податкове планування

На ліквідність та платоспроможність підприємства великою мірою впливають різного виду ризики, які часто не залежать від правильності дій керівництва. Структуризація та вміння запобігти їх виникненню може стати вирішальним у виборі інвесторів.

Ризик неплатоспроможності підприємства виникає в результаті зниження ліквідності обігових коштів, і як наслідок – нестабільне формування грошових потоків у різних звітних періодах.

Інвестиційний ризик дає оцінку можливості виникнення фінансових втрат у процесі інвестування.

Ризик фінансової стійкості підприємства вказує на недоліки у формуванні структури капіталу, оскільки переважає частка запозичених ресурсів.

Інфляційний ризик (0–10%) передбачає можливість зниження реальної вартості капіталу та можливих доходів від проведених підприємством фінансових операцій. Оскільки цей вид ризику в сучасних умовах має постійний характер і супроводжує практично всі фінансові операції підприємства, у фінансовому менеджменті йому приділяється постійна увага.

Відсотковий ризик (0–15%) виникає внаслідок можливої зміни відсоткової ставки на фінансовому ринку (як депозитної, так і кредитної). Негативні фінансові наслідки цього виду ризику проявляються в емісійній діяльності підприємства (емісії як акцій, так і облігацій), в його дивідендній політиці, в короткострокових фінансових вкладеннях та інших операціях.

Ризик неліквідності – інтегрований показник (4–6%).

Кредитний ризик має місце у фінансовій діяльності підприємства у разі надання ним товарного (комерційного) або споживчого кре-

диту покупцям і виникає у разі несвоєчасного розрахунку з боку покупців.

Податковий ризик має низку проявів, таких як імовірність введення нових видів податків та зборів на здійснення окремих аспектів господарської діяльності; можливість збільшення рівня діючих ставок податків та зборів; зміна строків та умов здійснення окремих податкових платежів; імовірність відміни чинних податкових пільг у сфері господарської діяльності підприємства.

Структурний ризик дає можливість оцінити неправильність перерозподілу постійних витрат у складі всіх витрат підприємства, що впливатиме на зниження додатного грошового потоку у разі різкої зміни кон'юнктури ринку.

Криміногенний ризик у сфері фінансової діяльності підприємств проявляється у формі оголошення його партнерами фіктивного банкрутства; підробки документів, що забезпечують незаконне присвоєння сторонніми особами грошових та інших активів; крадіжки окремих видів активів власним персоналом та ін.

Інші види ризиків пов'язані з виникненням непередбачуваних та надзвичайних подій, що спричиняють втрату фінансових ресурсів.

Використовуючи визначення ризику як імовірності виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу або капіталу в ситуації невизначеності здійснення фінансово-господарської діяльності, побудуємо матрицю ризиків підприємства за видами на підприємствах (рис. 1).

До групи *α-ризиків* віднесено ризики, які виникають внаслідок недосконалої фінансової діяльності підприємства. Неефективне фінансування поточних затрат підприємства, що зумовлює високу питому вагу постійних витрат у загальній їх сумі, та ризик від здійснення

Рис. 1. Матриця ризиків фінансово-господарської діяльності підприємств

інвестиційної діяльності підприємства віднесені до групи β -ризиків. Ризики, які виникають внаслідок зовнішніх змін на фінансовому ринку – γ -ризиків. Група δ -ризиків за ймовірністю виникнення або рівнем фінансових втрат не дуже значуща для підприємств, але має місце внаслідок недобросовісної конкуренції, природних катаклізмів тощо.

Початковим етапом проведення аналізу платоспроможності є оцінка відповідних змін у складі активів та капіталу підприємства. Потім необхідно з'ясувати, як ці зміни вплинули на стан грошових коштів підприємства та розміри його чистого прибутку. Відзначимо, що зменшення дебіторської заборгованості приведе до збільшення реального припливу грошових коштів, а це означає, що різниця між значенням дебіторської заборгованості на початок і кінець періоду повинна бути додана до чистого прибутку.

Сукупний вплив розглянутих процедур, що коригують величину чистого прибутку, повинен привести до відображення результату зміни грошових коштів.

Узагальнювальна інформація про рух грошових ресурсів на підприємстві наведена у фінансовому звіті грошових коштів. З її допомогою керівництво підприємства може контролювати поточну платоспроможність підприємства, приймати оперативні рішення з її стабілізації, оцінювати можливість здійснення додаткових інвестицій. Інвестори, володіючи інформацією про рух грошових потоків на підприємстві, можуть оцінювати, наскільки стабільним є фінансовий стан підприємства, в яке вони вклали свої кошти, більш обґрунтовано підійти до розроблення політики розподілу і використання прибутку.

Таким чином, на відміну від запропонованих вище підходів до оцінки фінансового стану, аналіз руху грошових ресурсів дає можливість дійти більш обґрунтованих висновків про те, в якому обсязі та з яких джерел відбулося надходження на підприємство грошових коштів та які основні напрями їх використання; чи достатньо власних коштів підприємства для здійснення інвестиційної діяльності; чим пояснюються розбіжності величини одержаного прибутку та нарахування грошових ресурсів тощо.

Використання засобів автоматизації дає змогу практично повністю вирішити проблему складання звітності підприємства, а також

досягти точності та оперативності інформації. Швидко та з мінімальними витратами можуть бути підготовлені різноманітні і деталізовані дані, які необхідні для прийняття управлінських рішень на всіх рівнях.

Автоматизація облікової та економічної роботи на рівні структурних підрозділів на основі застосування автоматизованих програм дає змогу забезпечити своєчасне надання звітних документів; витримати високу вірогідність контрольної, оперативної і підсумкової інформації; усунути проміжні ланки в процесі підготовки та обліку первинних документів, прискорити перехід до технології електронної підготовки документів; значно скоротити паперовий документообіг.

Висновки. Оскільки підприємство в умовах фінансової кризи має бути забезпеченим коштами для здійснення своєї господарської діяльності, то на керівництво полягає важлива функція управління грошовими коштами. Вирішальним вектором удосконалення процесу управління коштами та підвищення ефективності управління ними в сучасних умовах є визначення оптимальної потреби в коштах. Тому конститутивною метою управління грошовими коштами є встановлення рівноваги на підприємстві між надходженням і вибуттям грошових коштів, а також їх синхронізація у часі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біндасова Ю.О. Теоретичні аспекти формування системи управління грошовими потоками підприємства [Текст] / Ю.О. Біндасова // Научно-технический сборник. – 2014. – № 77. – С. 388–394.
2. Литвинчук Т.В. Грошові потоки в системі управління підприємством [Текст] / Т.В. Литвинчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 6. – С. 86–90.
3. Ковшова С.О. Необхідність оптимізації руху грошових потоків підприємства в сучасних умовах господарювання [Текст] / С.О. Ковшова // Управління розвитком. – 2013. – № 20. – С. 135–136.
4. Тридід О.М. Методичний підхід до оцінювання ефективності управління грошовими потоками підприємства [Текст] / О.М. Тридід, К.В. Орехова // Наука й економіка. – 2013. – № 4. – С. 147–154.
5. Шик Л.М., Жердьова А.С. Проблеми управління грошовими потоками підприємства з метою забезпечення його платоспроможності [Текст] / Л.М. Шик, А.С. Жердьова // Вісник Запорізького національного університету. – 2014 – № 1. – С. 161–167.